

12) Aspekt vs. VID a Povaha slovesného děje (PSD)

1. Aspekt vs. vid
2. Vid v češtině
3. Aspetto perfettivo/imperfettivo v italštině
4. Povaha slovesného děje / Azione verbale – definice
5. Klasifikace významů „azione verbale“ dle GGIC
6. Významy fázové

Základní literatura:

Hamplová 2004, s. 230-235.

Hamplová, K *problematicke vidovosti v italštině*, Praha: UK, 1994.

Zavadil – Čermák, *Mluvnice současné španělštiny*, 2010, s. 310-329.

GGIC, sv. II, s. 23-62.

Čermák – Nádvoříková et al., *Románské jazyky a čeština ve světle paralelních korpusů*, 2015 (kap. 4 *Slovesné perifráze s významem iniciální ingresivnosti v románských jazycích a typologie jejich českých protějšků*).

1. Aspekt vs. vid

- Do určité, omezené míry si aspekt/vid odpovídají – tam, kde je ve hře základní distinkce mezi *perfektivností – dokonavostí* a *imperfektivností – nedokonavostí*

- Konceptuálním základem této distinkce je rozdíl – evidentně něco, co je kognitivně relevantní – mezi *procesy/ději* pojatými buď *globálně, uzavřeně, završeně jako komplexní celek* (= DOKONAVOST), anebo *kurzivně, průběhově, jako neuzavřené dění* (= NEDOKONAVOST)

- GGIC, II, s. 23: „si può considerare una data situazione nella sua globalità, come un singolo processo non ulteriormente analizzabile; oppure la si può cogliere in una certa fase del suo svolgimento (...)“

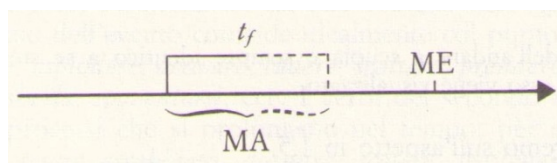
- GGIC, II, s. 24: “L’aspetto non va confuso (...) col riferimento temporale. Esso è indifferente a qualunque problema di localizzazione degli eventi, e porta invece alla luce delle valenze semantiche che ineriscono ai tempi verbali in relazione alla diversa visualizzazione del processo adottata di volta in volta dal locutore.”

A) Imperfettività = “fa riferimento ad un intervallo aperto, focalizza un singolo istante entro un intervallo di tempo...”

B) Perfettività = “si riferisce ad un intervallo chiuso, coincidente con un evento di cui viene suggerita la conclusione...”

A) *Quel giorno, verso le 8, Pietro andava a scuola.*

B) *Quel giorno, verso le 8, Pietro andò / è andato / era andato a scuola.*

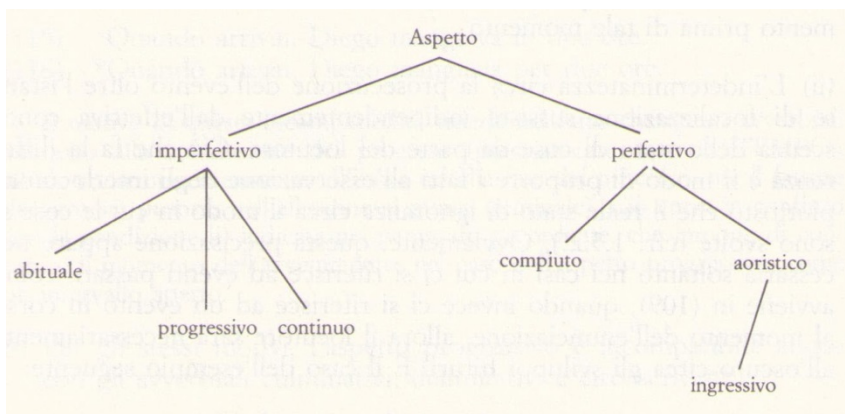

2. Vid v češtině

- gramatická kategorie, morfologicky vykadřovaná spíše slovtvorně než tvaroslovně (tj. derivace vs. flexe)
- opozice dokonavý/nedokonavý platí pro (téměř) všechna slovesa: *psát / napsat / dělat / udělat*
- dokonavé tvary často nesou mnoho dalších derivačně realizovaných významů: *jít / ujít / dojít / přijít / psát / napsat / vypsát / přepsat / dopsat, ...*
- tyto derivační významy jsou někdy slučitelné s oběma vidy: *vyběhnout / vybíhat / přijít / přicházet*
- kategorie vidu se tak prostupuje s prostředky PSD (viz níže), takže např. durativní procesy jsou slučitelné pouze s nedokonavými tvary: *jezdili jsme celý den / čekal jsem na tebe skoro hodinu*
- v italštině je naopak durativní sloveso slučitelné s oběma aspektuálními hodnotami: *L'ho cercato tutto il giorno / Lo cercavo tutto il giorno.*
- konkurence vidů – proslulý Mathesiův příklad *Pamatuji si, že jsem ti tu knihu půjčil / půjčoval*
- specializace jednoho z vidů k vyjádření určitých kategorií, např. negativní imperativ preferuje nedokonavé tvary: *nesedej si na tu židli* (srov. ale *nesedni si na ten klobouk*; podobně *nedělej žádně hlouposti* vs. *neudělej žádnou hloupost*)
- „perfektivizační/iterativizující“ vliv singuláru vs. plurálu? Srov. **Giovanni ha aggredito il nemico fino all'alba* vs. *ha aggredito i nemici fino all'alba* / **L'ospite è arrivato per tre ore di seguito* / *gli ospiti sono arrivati per tre ore di seguito.*

3. Aspetto perfettivo/imperfettivo v italštině

GGIC, II, p. 41

A) IMPERFETTIVO

a) abituale

- *In quel periodo, mi alzavo sempre alle 7.*
- *Di solito, prendo il treno delle 8.*

Abitualità vs. *iteratività* (Habitualnost je aspektuální vlastnost; iterativita může být lexikální vlastnost daného slovesa, např. *sparare, saltellare*):

- *Giorgio sparava ogni giorno qualche centinaio di colpi per tenersi in forma.*
- *Prima della gara, Giorgio ha sparato un centinaio di colpi per riscaldarsi.*

b) progressivo - *l'esistenza di un istante di focalizzazione, in cui il processo viene osservato nel pieno corso del suo svolgimento + lo stato di indeterminatezza circa la prosecuzione del processo oltre l'istante di focalizzazione*

- *In quel momento, Pietro dormiva profondamente / stava dormendo profondamente.*

Progressivnost u non-durativních (zejména punktuálních) sloves, např. *schiantarsi, premere il grilletto*:

- *Mentre il ragazzo si schiantava al suolo, il tecnico stava ancora cercando il pulsante giusto*

- *Proprio nel momento in cui il detective premeva il grilletto, fu colpito dal ladro in fuga*

(„...il parlante può attribuire una durata tutta soggettiva ad un evento istantaneo,“)

Progressivo vs. abituale:

- *Giovanni mangiava di buon appetito* (progressivo/abituale)

- *Giovanni stava mangiando di buon appetito* (progressivo/*abituale)

- **Giovanni stava spesso mangiando di buon appetito*

Opět v některých kontextech je možná koexistence obou aspektuálních určení:

- *Ogniqualevolta Giovanna stava arrivando, veniva dato l'allarme*

- *Quando arrivo, lei sta sempre parlando al telefono*

c) continuo – variante durativa/iterativa

- *Per tutta la durata della partita, Pietro guardava una delle due finestre.*

- *Durante la lezione, Luigi chiedeva ad Anna di dargli una mano con la traduzione*

L'aspetto continuo non è compatibile con l'aspetto progressivo:

- **Per tutta la durata della partita, Pietro stava guardando una delle due finestre.*

- **Giovanni stava entrando e uscendo ogni momento, tanto che poi ha finito per seccare tutti.*

B) PERFETTIVO

a) compiuto

„L'aspetto compiuto rappresenta quel particolare valore aspettuale che esprime il perdurare, nel momento di riferimento dato, del risultato conseguente ad un evento compiutosi in precedenza.“

- *Marco è arrivato da almeno due ore / *Marco arrivò da almeno due ore*

- *Vedrai che quando arriviamo noi, Pietro sarà già arrivato da almeno due ore / Pietro arriverà da almeno due ore*

b) aoristico/ingressivo

„L'aspetto ingressivo è una connotazione che coinvolge, in determinati contesti, i tempi verbali assunti in accezione aoristica.“ [Ingresivní aspekt se projevuje v určitých kontextech jako konotace u slovesných časů *dokonavých / aoristických*]

- *In quel momento, l'acqua zampillava / zampillò / è zampillata dal rubinetto (= ha cominciato a zampillare)*

4. Povaha slovesného děje / Azione verbale – definice

GGIC, II, p. 26: „Il concetto di azione è legato al significato del predicato verbale considerato, mentre l'aspetto è di natura morfologica. L'aspetto risulta soprattutto dalla commutazione tra diversi tempi verbali. (...) Viceversa, l'azione non viene generalmente intaccata dalla coniugazione: per es. *sfraccellarsi [rozbít se, roztřískat se]* è un verbo non-durativo e resterà tale in qualunque sua forma.“

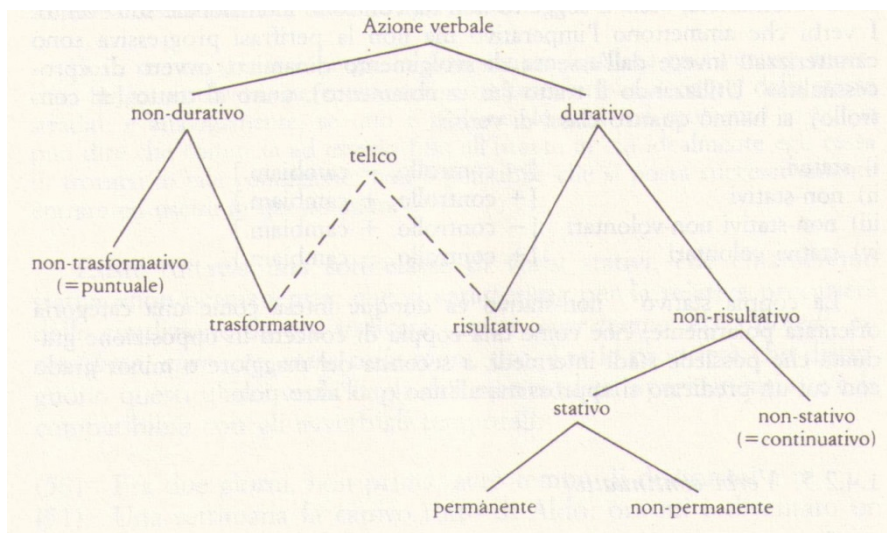
Tj. dle GGIC je “azione verbale” sémantickou součástí daného slovesa

Zavadil – Čermák 2010, p. 314: „Kategorie povahy slovesného děje (PSD) ontologicky vychází z různých kvalitativních a kvantitativních stránek procesu, které lze objektivně zaznamenat v procesu samém – emitent na ně jen různě zaměřuje svou pozornost.“

Dle Z-Č 2010, p. 314 tedy **PSD ≠ azione verbale**; naopak o „azione verbale“ ve výše uvedeném smyslu hovoří na s. 313: „V souvislosti s aspektovými významy v jazyce a charakterem procesů v mimojazykové skutečnosti dospěla gramatická teorie k poznatku, že jistá obdoba rozdílů mezi morfologickým významem imperfektivnosti a perfektivnosti existuje i **v rámci lexikálního pojmenování procesů**. Význam některých sloves zahrnuje děje svou povahou kontinuální, u nichž není rozlišeno, zda se dovršují, či nikoli, (...).“

Podle Z-Č je tedy PSD něco, co lze různě modifikovat pomocí různých prostředků, zejména perifrází – viz níže.

5. Klasifikace významů „azione verbale“ dle GGIC, II

durativo/non-durativo: *dormire, preoccuparsi / arrivare, cadere, uscire*

Opět v určitém kontextu lze non-durativní sloveso „durativizovat“:

např. *Ci ho messo un'ora ad uscire da quel maledetto labirinto;*

popř. takovou modifikaci spouští typ doplnění: *saltare gli ostacoli (= durativní) / saltare giù dal treno*
anebo to dělají jednoduše slovesné časy perf. / impf.: *I soldati impugnavano il mitra (durativní) / I soldati impugnarono il mitra (non-durativní)*

A) non-durativo

puntuální slovesa (non-trasformativi) = *stupirsi, spaventarsi*

transformativní slovesa („con questi verbi i partecipanti all'evento si trovano al termine del processo in una condizione diversa da quella che valeva in precedenza“) = *ricominciare, svegliarsi, fermarsi, incaricare, ...*

telická slovesa = transformativní non-durativní

B) durativo

telická slovesa = rezultativní durativní = *imparare, costruire una casa, disegnare un ritratto*

U rezultativních sloves je zásadní vliv kontextu – dokonce bychom mohli říci, že *rezultativnost* je zde až výsledkem syntaktického spojení (včetně vlivu slovesného času např.):

- *Pietro scrive un libro / scriveva un libro / ha scritto un libro*

- *Pietro disegnava il ritratto di sua sorella / ha disegnato il ritratto di sua sorella*

non-rezultativní slovesa: kontinuální (ne-stavová) / stavová – permanentní/přechodná

Kontinuální (ne-stavová) = *lavorare, tenere, ridere, continuare, restare, tacere, ...*

Stavová – charakteristická tím, že např. nemají imperativ, progresivní aspekt atd. = **Possiedi questa casa! / *Tutto questo sta implicando grossi problemi / *Giovanni sta assomigliando a suo nonno*

6. Významy fázové – přehled verbálních perifrází

V pojetí PSD dle Z-Č jsou fázové významy PSD spojeny s počátkem, průběhem, koncem děje daného slovesa; rozlišujeme tedy prostředky, které tyto fázové významy vyjadřují. Obvykle jsou to perifráze:

Kontinuativní – *continuare a + inf. / seguitare a + inf. / andare + gerundium*

Terminativní – *finire di + inf.*

Ingresivní (Z-Č, 2010, s. 316-319, ještě rozlišují „inminentní, dispozitivní, iniciální a inceptivní“, v italštině to někde má opodstatnění, někde méně):

„Imminenziale“ – *stare per + inf. / accingersi a + inf. / essere sul punto di + inf.*

Charakteristiky:

- **Sto per avere fame / Sta per piovere*

- **Era sul punto di avere fame / *Era sul punto di piovere*

„Incoativa“ – *cominciare a + inf. / iniziare a + inf. / mettersi a + inf.*

cominciare a

iniziare a

mettersi a

scoppiare a

prendere a

darsi a

porsi a

attaccare a

gettarsi a

sbottare a

lanciarsi a

Dle GGIC, II, p. 155, jsou mezi jednotlivými slovesy rozdíly významové, distribuční a kombinanční. Jde zejména o tyto vlastnosti:

1) Slovesa *scoppiare a / sbottare a* se kombinují pouze se slovesy *ridere, piangere, gridare*.

2) Mezi slovesy *cominciare / iniziare* je údajně rozdíl v životnosti/neživotnosti subjektu celé perifráze:

a) *La situazione cominciava a innervosirci / ??? iniziava a innervosirci.*

b) *La sedia comincia / ??? inizia a dare segni di cedimento.*

3) Sloveso *mettersi* a vyžaduje striktně životné konatele (**Il libro si mise a divertirmi molto*), výjimkou jsou případy metaforických posunů (*la caffettiera si è messa a ballare sul tavolo*) a slovesa označující meteorologické jevy (*si è messo a piovere*).

České protějšky těchto perifrází srov. Čermák – Nádvořníková 2015, p. 173-179.

Progresivní - stare + gerundium

Charakteristiky – základní perifráze, „molto frequente nell’italiano contemporaneo“ (GGIC, II, p. 131)

a) nepřipouští pasivizaci

**Il pranzo sta essendo servito proprio ora*

b) nelze s imperativem

**Sta lavorando sodo!*

c) neslučitelné s perfektivními časy:

**siamo stati lavorando tutto il giorno (vs. stavamo lavorando quando all’improvviso...)*

**Stette camminando lungo la strada (vs. španělština *estuve estudiando todo el día / estaba estudiando todo el día*; vs. stará italština, kde *stette lavorando* možné bylo)*

d) jsou vyloučena stativní slovesa

**Giovanni sta possedendo una casa (vs. il film sta avendo molto successo, „avere“ použito v durativním, dynamickém významu)*

e) neslučitelná s modálními slovesy

**dovrei stargli spiegando come si fa...*

**può star guardando la tv in questo momento*

f) údajně nejde příliš dohromady v infinitivu *stare + inf.* (z toho plyne nejspíš i neslučitelnost s modálními slovesy nebo obecně s čímkoli, co pak vyžaduje perifrázi v inf.)

- ? *Spero di non stare andando troppo veloce per voi...*

Přesto CORIS/CODIS dost příkladů (97!):

- *non era poi così sicuro di <stare andando> verso ovest*

- *mi hanno buttato sotto una doccia talmente gelida che ero convinto di <stare andando> in ibernazione e mi hanno dato del caffè nero di un amaro pazzesco*

- *E comunque potevo anche <stare sognando>*

- *Si accorse di <stare entrando> nel labirinto delle sue amare e ricorrenti riflessioni sul mestiere che gli era toccato in sorte*